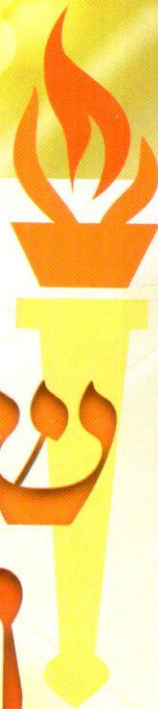

כל כולו תפילה: סיפורים מפעמים ועובדות אותנטיות מכלי רא

שלהבת התפילה של הרבי

הרבי היה מעורר את הציבור להתחזקות בתפילה, אולם דמותו, שהייתה כל כולה תפילה, השפיעה יותר מכל המילים והשיחות < הרה"ג רבי מיכאל אריה ראנד שליט"א, נכדו חביבו של כ"ק מרן אדמו"ר בעל 'פני מנחם' מגור זי"ע, בשיחה רוויית הוד > עשרים שנה להסתלקותו

[משה וינשטוק]

פשוטות. מהותו של הרבי הייתה תפילה, "ואני תפילה" - כל כולו תפילה - אומר הרב ראנד, ודוק של געגוע בעיניו מעיד על דמותו של הרבי בתפילתו, שעומדת נגד עיניו.

את סדר יומו פתח הרבי בהכנה לתפילה. הוא היה מעורר השחר, ובמשך שעה כמעט, שהתחילה בחמש לפנות בוקר, היה מטייל בסמטאותיה של ירושלים ומתכוון לעבודת הלב של תפילת שחרית. כך נהג מדי יום, כך נהג גם כששהה בעיר חיפה, וזה פשר שהותו על הגג שבמרומי הכרמל, בתיאור שבו פתחנו.

איך הייתה נראית תפילתו של הרבי?

תפילתו של הרבי הייתה מלאת רגש. הוא היה מתפלל במתינות, וקולו היה מטפס מפעם לפעם, בקטעי התפילה היומיומיים דווקא, כאלו שאנשים רבים אומרים אותם כמצוות אנשים מלומדה. זוכר אני, כי בסיום תפילת שמונה עשרה, כששקט היה שורר בבית המדרש, לפני תחילת חזרת הש"ץ, היה מהדהד קולו המשתפך של הרבי: "פתח לבי בתורתך..." בתחינה נרגשת. גם ב'מודים דרבנן' היה מרעיד קולו: "לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם..." בכל פעם דומה היה כי זו הפעם הראשונה, שבה הוא מבקש את הדברים. דברים שאצל פשוטי העם הם בשולי התפילה, אצלו היו ברומו של עולם.

למשל, בתפילת מנחה של שבת, שומעים היו הסובבים את הזעקה, הבוקעת מקירות לבו: "וישם בלבנו אהבתו ויראתו... ולעשות רצונו... ולעבדו בלבב שלם..." היה משתפך בערגה. הוא התענג על טעמה הערב של כל מילה בתפילה. לא היה אצלו מושג של היסח הדעת בתפילה, הוא השקיע את תמצית נפשו ונשמתו בכל מילה מהתפילה שהוציא מפיו. בעת התפילה היה כל גופו שותף למילים היוצאות מפיו, בבחינת -

קווים ראשונים של זהרורי שחר צבעו את אופק המזרח, זורקים גוני זהב-אדום על קצף הגלים המרוחקים, המתנפצים אל המזח. רוח קרירה של שחרית טיילה ברחובותיה הריקניים של עיר הכרמל; נראה היה כי היקום כולו מנצל רגעי שלווה אחרונים, לפני פרוץ הבוקר הסואן, שיניס את השקט המבורך בשאון של שגרה. במרומי העיר, על פסגת הכרמל, על גגו של בניין, עמדו להם שניים - סב ונכדו, מביטים אל האופק, מתחברים לקסם הבריאה הניבט מולם בכל חדרו, משתלב בנוף העיר חיפה כולה שפרושה הייתה למרגלותיהם. "ראה", אמר הסב לנכד בר המצווה, "הבט נא לעולם הגדול שלפנינו, ההרים והערים, הים והיבשה, הרחובות והבתים, כה גדול הוא העולם, כה גדול הוא בוראו, כמה קטנים אנו לעומתו... ועם כל זאת, אין הוא חפץ בדבר, מלבד בתפילותינו שלנו..." כה חודרים היו דבריו מלאים ההשראה של הסבא... משם פנו שניהם יחדיו, הסבא הגדול - כ"ק אדמו"ר מגור בעל 'פני מנחם' זי"ע ונכדו הצעיר לתפילת שחרית מרוממת.

אעירה שחר, בסמטאות ירושלים

את נכדו של הרבי - הרה"ג ר' מיכאל אריה ראנד שליט"א, פוגשים אנו לשיחה רוויית הוד במלאות שני עשורים להסתלקותו. דמותו הרבוגית של הסבא כה רחבה היא, עד שכשנרצה לעמוד עליה, יהיה הדבר קשה עד בלתי אפשרי - אומר הרב ראנד, ובוחר להתמקד בפי מסוים בהנהגותיו בקודש של סבו-רבו הגדול, שהיה אולי המרכזי בחייו; התפילה של הרבי. נראה כי גם כך קשה עליו המלאכה, להגדיר ולמצות עולם ומלואו, נעלה ונשגב, במילים

רבנו זצוק"ל בשיחה עם מרן פוסק הדור הגר"ש וואזנר זצוק"ל
בחנות הרה"ג ר' מיכאל אריה שליט"א

הרבי ונכדו הבינו

מסכת מכתבים מיוחדת וחריגה בהיקפה ניהל כ"ק אדמו"ר בעל 'פני מנחם' מגור עם נכדו חביבו, הרה"ג ר' מיכאל אריה ראנד שליט"א. מבקשים אנו לדעת מה הרקע לכך. בעודי חתן לאחר אירוסיי - מספר הרב ראנד - המתנתי זמן רב עד לחתונה, ואז אמר לי הרבי: "אל תדאג, אפצה אותך על זה..." ואז הגיע המכתב הראשון, שהיה למעשה תגובה של הרבי על הדרשה שנשאתי בשמחת האירוסים שלי. המכתב הזה היווה פתיח לעשרות מכתבים, שכולם עסקו בדברי תורה. פעם אחת התייחסתי במכתב לדברי אגדתא, ודעתו של הרבי לא הייתה נוחה מכך; כל מה שכתב לי היה בעיון התורה. הוא גם העניק לי במתנה ספרים תורניים רבים. אני זוכר שפעם נכנסתי אליו, והוא אמר לי כי קנה בעבורי ספר 'תורת כוהנים' עם פירושו של ה'חפץ חיים', שהוא פירוש קל ונעים. הוא חיפש את הספר בארון ולא מצא אותו, עד שלאחר חיפוש ממושך נמצא הספר לפתע. הרבי שלף אותו בשמחה, אולם אז נוכח כי זה ספר שהוא רכש לעצמו... הוא החליט לתת לי אותו, התנצל על חתימת ידו שהייתה בתוכו, וכתב בעבורי ליד אותה חתימה הקדשה חמה.

לאחר כמה חודשים, כשהתלווה אליו חותני שליט"א לנסיעה לעיר חיפה, הוא ראה בכניסתו את הספר 'שלי'. פנה הרבי אל חמי - "הנה הספר של מיכאל אריה, מחמת כבודי נאלץ הוא לקחת את הספר שנתתי לו, על אף שהיה עם חתימת..."

בשבת הראשונה לאחר שנעשיתי חתן הוזמנתי לסעוד אצל הרבי, ולפיכך, לאחר התפילה המתנתי לרבי שיצא מבית המדרש כדי להתלוות אליו בדרכו. ביציאתו, ראה אותי הרבי; הוא קרא לי ונכנס אתי אל חדרו שבבית המדרש - "אין צורך שתלך אתי ברחוב, להיות 'בפה' של אנשים, מה יצא מזה? אין בזה שום תועלת". הצניעות הייתה נר לרגליו ובסיס לכל הליכותיו.

פעם הגיע הרבי לביקור בישיבה בחיפה, שבה למדתי. היה זה בזמן שהייתי מאורס. ראש הישיבה הגר"א אטלס זצ"ל הסב את תשומת לבו של הרבי אל הספסל שבו ישבתי, אולם גם כאן, הרבי לא התייחס אליי באופן מיוחד. 'למה זה יועיל?' ודאי אמר לעצמו. לעומת זאת, בהגיעו לביתו, התיישב וכתב לי מכתב, שכותרתו הייתה 'יום ג' לסדר 'וירא פנחס'..."

"כל עצמותי תאמרנה". בהגיע שליח הציבור בחזרת הש"ץ למילים: "כי קל שומע תפילה ותחנון אתה", היה פורש ידיו למעלה, והבעה עילאית נסוכה על פניו. כך גם כשנשא החזן קדיש "תתקבל", היה פורש ידיו למעלה.

בכלל, קדיש אצלו היה משהו מיוחד במינו. כשהיה אומר: "יהא שמיא רבה מבורך..." היה כל גופו מזדעזע; עיניו בוערות היו כלפידים, והסטנדר, שבו אחזו ידיו הקדושות, היה רועד ומתנועע בלי שליטה. זכורני, כי בהלוויה של הגאון רבי יהושע משה אהרונסון זצ"ל, שנערכה במעלי שבתא, השתתף גם ה'פני מנחם'. והנה כשנפנה לצאת - נשא מישהו קדיש. הרבי הביט לצדדים, סטנדר או כל משהו אחר להישען עליו לא היה בנמצא, למעט מקל ההליכה שלו, והנה, כשהגיע ל'אמן יהא שמיא רבה' - הזדעזע גופו, והמקל שעליו נשען הרבי היטלטל אנה ואנה, עד שעף לכיוון האנשים שניצבו לידו.

לפני התפילה היה מסדר עצמו, מיטיב את האבנט למותניו ומתחיל להתפלל בדבקות עילאית. כשהגיע לתפילת שמונה עשרה, היה מסתדר שוב, הן עומד הוא כעת לפני מלך מלכי המלכים, ההתרגשות ניכרה היטב בתנועותיו. את דברי חז"ל: "הוי רץ למצווה קלה" קיים כפשוטו ממש, הציבור יכול היה לראות את זה בחוש. כשקראו לו לעלות לתורה או כיבדוהו בסנדקאות, או כשהזדמן עני המבקש צדקה, בכל פעם, כשהזדמן דבר מצווה לפניו - היה רץ כבחור צעיר, בהתלהבות מידבקת.

קבלות בכתב ידו

הוא היה נוהג לעורר את הציבור בנושא התפילה?

ודאי, היה זה אחד הנושאים שבהם השקיע יותר מכל. אולם יותר מכל המילים והשיחות - הייתה דמותו, שהשרישה בלב כל החסידים תפילה מה היא. כך למדו הם פרק מוחשי בגודל מעלתה של תפילה איכותית בכוונה.

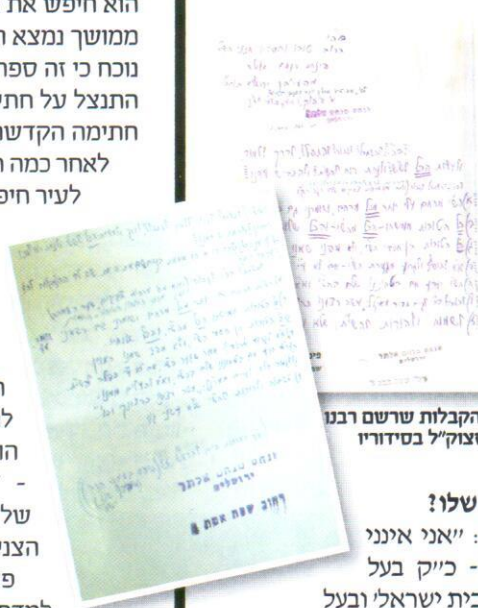
ההתלהבות שלו בתפילתו לא הצטמצמה רק לתפילות היום. גם ברכת המזון שלו הייתה מיוחדת במינה, והייתה אורכת דקות ארוכות, כשהרבי מבטא את המילים בכוונה עצומה ובהתלהבות יתירה. זמני שמחה היו הזדמנות לציבור החסידים להאזין לברכת המזון שלו, שבניגוד לשאר הליכותיו בשמחות, שהיו מהירות ובזריזות יתירה - הייתה במתינות ובכוונה עצומה.

סיפר לי גאב"ד מאקווא שליט"א, כי פעם טען כלפיו כ"ק מרן אדמו"ר מאמשינוב שליט"א במעין תרעומת: "כלום לא יכולת לגלות לי כי יש מה 'לראות' אצל ה'פני מנחם' בתפילה? אילו הייתי יודע, עומד הייתי כמו אברך מן השורה כדי לחזות בעבודתו הקדושה".

הוא התבטא פעם בנוגע לכוח התפילה שלו?

פעם אמר על עצמו בענווה אופיינית: "אני אינני כמו האבא ולא כמו האחים (האבא - כ"ק בעל ה'אמרי אמת', האחים הקדושים - בעל 'בית ישראל' ובעל 'לב שמחה' זע"א. מ. ו.), רחוק אני מהם, אולם דבר אחד יש לי בכל זאת - אני מתפלל ונענה".

דבר מיוחד מאוד שהיה אצל הרבי - הוא עסק כל העת בהתחדשות, עשה פעולות כדי לחזק עוד ועוד את התפילה שלו. לאחר פטירתו, נמצאו בביתו לא פחות ממאתיים סידורים, ששימשו אותו לאורך השנים. מדי תקופה היה רוכש לעצמו סידור חדש כדי להעניק לתפילתו תנופה של התחדשות.

הקבלות שרשם רבנו
זצוק"ל בסידוריו

רועה נאמן

כ"ק מרן רבי פנחס מנחם אלתר מגור זצוק"ל, שנקרא בפי הכול 'פני מנחם', על שם ספריו, היה בנו של כ"ק מרן בעל 'אמרי אמת' מגור ז"ע ושימש כאדמו"ר השישי לבית גור. מרן הפני מנחם' הנהיג את עדת חסידי גור לאחר שני אחיו האדמו"רים; כ"ק מרן בעל ה'בית ישראל' ז"ע וכ"ק מרן בעל ה'לב שמחה' ז"ע.

במשך יותר משלושים שנה שימש הרבי כראש ישיבת 'שפת אמת', כחבר ב'מועצת גדולי התורה' ובתפקידי הנהגה בכירים נוספים. לאחר פטירת אחיו, מרן בעל 'לב שמחה' ז"ע, קיבל על עצמו את עול ההנהגה. כשלוש שנים ומחצה כיהן הרבי כאדמו"ר לרבבות החסידים. כרועה נאמן היה הרבי לקהל עדתו, הקדיש את כל כולו בדאגתו להם. קבלת הקהל אצלו נמשכה שעות ארוכות, כאב רחום דאג הוא את דאגתם של ההמונים, כאב את כאבם ואף שמח בשמחתם. הרבי היה נושא מדברותיו חוצבי הלהבות על שולחנו הטהור ובכל עת מצוא, ומדבק את חסידיו ותלמידיו באש ההתלהבות, שפרצה כלבה רותחת מלבו הטהור. בכוח ההנהגה שלו השפיע הרבי על קהל עדת ישראל, והנהיג את כלל הציבור הירא לדבר ה' בצמתי הכרעה הרי גורל, שבהם עמד ללא הרף. ביום שאחרי שושן פורים תשנ"ו הוכה עם ישראל תדהמה והתעטף אבל כבד, כשהסתלק הרבי בחטף לשמי רום והוא בשנתו השבעים.

אגב, בכל הסידורים, כמו בכל הספרים הקשורים לתפילה, וכן בחומשים, היה הרבי כותב בכתב ידו שבע קבלות, שאותן קיבל על עצמו כבר בנערותו והן ליוו אותו עד אחרית ימיו, כשהוא מזכיר אותן לעצמו ללא הרף, עד שכאמור היה כותב אותן בתוך כל סידור (ראה תמונה). מה שמעניין הוא, שהקבלות הן בדברים עממיים ופשוטים, כמו לשמוח על שלא עשני גוי ולהודות על כך להשי"ת, או - לעשות הכול לשם שמים ולעשות נחת רוח לבורא ית"ש, או גם - להקפיד לא לפגוע באף יהודי. בערב פורים תשנ"ו, יומיים לפני פטירתו, קיבל במתנה ספר תהלים, וגם בתוכו מופיעות הקבלות הללו בכתב יד קודשו.

בצניעות מופלגת, בהסתר

איך התייחס הרבי לאמירת תהלים?

הרבי התייחס לאמירת תהלים בחשיבות מרובה. הוא היה מורה לחסידים לומר תהלים לישועה, ומרבה היה לומר, כי אמירת תהלים ביום שבת קודש עם שחר לפני התפילה - סגולה היא לפרנסה. הוא עצמו היה אומר בכל יום תהלים, והיה מעתיר לישועת הכלל והפרט. בתוך ספרי התהלים שנותרו בעיזבונו נמצאו דפים, שבהם שמות של חולים לרפואה שלמה; שמות שמסרו לו לתפילה, וגם כאלו שהוא עצמו ידע כי זקוקים הם לרפואה וכתבם לעצמו, להעתיר בעדם, ביניהם גם גדולי ישראל, כדוגמת הגרא"מ שך זצוק"ל, הגר"ע יוסף זצוק"ל, הגרב"צ אבא שאול ועוד רבים נוספים.

מהתיאורים שלכם עולה דמות מופלאה, שבה דרו בכפיפה אחת הגאונות הנדירה שלו, שהייתה לשם דבר, החריפות המיוחדת שהיה ידוע בה, לצד הפשטות ותמימות הדרך שאפיינו את הרבי, כפי שהרחבתם.

דמותו של הרבי הייתה אכן מזיגה מופלאה ובלתי מצויה של פשטות ועממיות לצד גדלות שאין לשער בתורה, ולצד כוח הנהגה שאין דומה לו לעדתו ולכל עדת ישראל. אולם לצד כל הגלוי והידוע באישיותו, עדיין רב בה הנסתר על הנגלה. הרבי היה שומר בקנאות על פרטיותו; לא היה מי שהורשה להסתובב בבית פנימה, ובכלל זה המשמשים בקודש ואף הנכדים. כשמסתיימת הייתה סעודת שבת בביתו, לא הייתה חולפת ולו דקה אחת, וכבר היה הבית ריק מאדם זולתו, ובכלל זה בניו. כך ניהל את חייו הפרטיים; בצניעות מופלגת, הרחק מעין אדם. עיסוקיו בתורת הנסתר לא היו ידועים, למשל, אף כי הגאון רבי נתן לוברט זצ"ל העיד עליו בתורת ודאי, כי בעל מדרגה הוא בקבלה ובתורת הנסתר.

בימי הישבעה' על הרבי הגיע לנחם את המשפחה ידיד נפשו - כ"ק אדמו"ר מסלונים בעל 'נתיבות שלום' ז"ע, ששיתוף הפעולה ההדוק ביניהם היה לשם דבר, והצמיח פירות, שמהם נהנה עד היום ציבור יראי ה' בארץ הקודש, וכה אמר: "בנוהג שבעולם, אדם עובד ה' עמל לעצב את אישיותו בשנותיו המוקדמות, עד גיל שלושים וחמש, פחות או יותר, ומני אז עד זקנה ושיבה נמצא הוא בערך באותו מקום שבו הציב את עצמו, בשינויים קלים. אולם אצל הרבי (ה'פני מנחם) - פון פינעף יאהר ביז פינעף יאהר האב איך עהם נישט

גיקענט" (במהלך כל חמש שנים משנות חייו השתנה, עד שלא יכולתי כבר להכיר).". במהלך כל חייו התקדם ועלה עוד ועוד, בימי זקנה כבימי בחרות, לעולם לא אפס מעיין השאיפות הנשגבות שלו.

הפכתי להיות עבד

הזכרתם את כוח הנהגה המיוחד שלו. מה היה יחסו לזה?

אספר לך סיפור: מעט לאחר שעלה הרבי לכס ההנהגה, הגיע אליו הגאון הגדול רבי חיים קרייזוירט זצוק"ל, גאב"ד אנטוורפן, לאחל לו 'מזל טוב' על המינוי. פתח הרבי זוג עיניים תמהות לעומתו: "הפכתי להיות עבד לעשרת אלפי אנשים, על מה ולמה 'מזל טוב'?" תמיהתו הייתה כנה, ורבי חיים ענה בשנינות: "הרבי מגור, כל ההתחלות קשות, אולם 'מכאן ואילך יערב לכם'!" ענה אז הרבי בהתרגשות: "רבה של אנטוורפן, מיכל ההתחלות קשות אינני חושש כלל ועיקר, דווקא מה'מכאן ואילך יערב לכם' - מזה אני פוחד..." בזמן שעמדה הכרעה ציבורית משמעותית על הפרק, נפגש עמו הגר"ש וואזנר זצוק"ל, ובראותו את האחריות הכבדה שאותה נושא הרבי, מחמת עול הציבור שעל כתפיו, אמר לו הגר"ש: "יומה יהיה אם הפעם לא תורה לציבור היאך לנהוג?" אמר לו הרבי בפשטות לשונו: "שלושים וחמש שנים אני נושא את הציבור על כתפיי, וכך ברגע אחד אשליך אותם מעל פניי?" הוא ראה את עול הנהגת הציבור כשליחות שהוטלה עליו, והתייחס לכך בכובד ראש. הרבי מקוצק זיע"א אמר פעם, כי יש כאלו שכשקר להם מתחממים בפעלץ (מעיל פרווה), אולם יש אשר בוחרים להסיק תנור, ובכך -

עם מרן גאב"ד ירושלים הרמ"א פריינד זצוק"ל

עם מרן הגאון הגדול רבי שלמה זלמן אויערבך זצוק"ל

עם כ"ק מרן האדמו"ר בעל 'ישועות משה' מויזניץ זצוק"ל

הרה"ג ר' מיכאל אריה ראנד שליט"א בראיון למרוה לצמא'

כשקראו לו לעלות לתורה או כיבדוהו בסנדקאות, כשהזדמן לו עני המבקש צדקה או כל דבר מצווה אחר - היה רץ כבחור צעיר, בהתלהבות מידבקת.

היה רצונו, על כן נהגה כך. דמותו של אביו הייתה תדיר נגד עיניו; הוא שח פעם לאחד ממקורביו - "לי אף פעם לא היו חיים רגילים", והסביר - "כל הזמן אני נפגש באבא; בבוקר, כשאני יוצא מהבית, צריך אני למסור לו דו"ח על הלילה שחלף, ולעת ערב, כששב אני לבית, צריך אני למסור דו"ח על מעשי במהלך היום". בכל ליל שבת, כשהרבי היה עולה הביתה, היה פותח את דלת האוהל של אביו ומברכו ב"גוט שבת", ורק אז היה ממשיך לעלות הביתה. פעם שאלה אותו הרבנית ע"ה מדוע הוא רציני כל כך בזמן חופות הבנים והנכדים, והוא השיב בפשטות: "אבא נמצא שם, איך לא אהיה רציני?" בזמן ששימש כראש ישיבה, אם היה בחור שנהג לא כשורה בצורה קיצונית, היה אומר למשגיח למסור לאותו בחור, כי אם לא ייטיב את דרכיו - "לא אזכיר אותו אצל אבא..." מבחינתו - זה היה האיום הגדול ביותר.

יש רגע מסוים מהרבי שחרות בזיכרונכם במיוחד?

אכן. היה זה בשמחת נישואיו. הרבי היה מקצר עד מאוד בסעודת החתונה; הוא היה נכנס לסעודה בשעה שבע וחצי, וברבע לתשע כבר היה מברך ברכת המזון, זאת לאחר שהספיק למסור שלוש שיחות לציבור. לאחר מכן נכנסו בני המשפחה המצומצמת וגם הרבי לחדר צדדי לימצווה טאג'י. הרבי אומנם היה בחדר, אולם למעט הזמן שהוא עצמו רקד, ישב בתוך גומחה כלשהי בקיר, מובדל מהשאר באמצעות וילון. זכורני שרציתי להיכנס לשם, אל מחיצתו של הרבי; נכנסתי אליו, ופיק ברכיים אחז בי. הרבי ישב, פניו בוערות, והוא מעלעל במהירות אך בתשומת לב מרבית בערימה של 'קוויטלעך' (פתקאות לברכה) שמסרו לו אנשים. לפתע הרגיש בי הרבי ונשא את עיניו אליי, הן היו אדומות. הרגשתי שאני לא שייך כלל למה שמתחולל שם ויצאתי מיד, מבויש. מחזה זה לא ימוש מזיכרוני.

בשבת האחרונה לחיי, שבת פרשת זכור, הזכיר הרבי את דברי המדרש - "מיכאל שר הגדול מקריב נשמותיהם של צדיקים על מזבח של מעלה". לא חלפו אלא ימים אחדים, ומיכאל שר הגדול הקריב את נשמת הצדיק על מזבח של מעלה, והרבי נסתלק מעמנו בחטף. ■

צילום: אלי סגל

מלבד מה שמחממים את עצמותיהם, מקרינים הם חום גם לאנשים שסביבם. כזה היה הרבי; כל העת היו מעייניו נתונים היאך להאיר את סביבותיו, איך להוביל את הציבור כולו בבטחה בדרך הישרה. גאב"ד נאראל זצוק"ל אמר לי פעם, שגם מאתיים שנים רצופות לא תספקנה כדי לעמוד על סוד הנהגתו של הרבי בעל היפני מנחם, שכרועה נאמן מסור היה לצאן מרעיתו ולכלל ישראל, גם אם ביום אכלהו חורב וקרח בלילה.

מסירותו לעדת חסידי הייתה מיוחדת. את תמצית נפשו מסר למענם, והקדיש את כל עתותיו לדאוג לטובתם ולרווחתם. במהלך שנות כהונתו - רק בארבע שבתות לא היה עם חסידיו, מלבדן היה ישיש' מדי שבת. כך גם בעניין קבלת הקהל, על אף שהיה חס על זמנו מאוד מאוד וכל הנהגותיו היו זריזות, את הקהל היה מקבל באורך רוח ובסבלנות אין קץ.

אגב, בתחילת ההנהגה של הרבי, העניק לו יהודי שנכנס אליו 'גארטל' (אבנט) לבן. חסידי גור אינם לובשים קיטל, גם לא ביום הכיפורים, לכן חך הרבי מה יעשה בזה. לבסוף החליט כי יחגור את האבנט ביום הכיפורים מתחת לקפוטה שלו, וכן אכן נהג בכל יום כיפור. הרבי בתפילתו היה שליח בעבור כלל ישראל, ולפיכך לבש בגד לבן, ככהן גדול בעת עבודתו. חסידים שהביטו על אורחותיו שמו לב, כי בעת אמירת הפיוט - "אחת, אחת ואחת", היה עושה בידיו הקדושות סימן של הזאות: אחת למעלה ושבע למטה, ככהן גדול בעבודתו.

הדברים שלי דומים למלח

הרחבתם מאוד על כוח התפילה של הרבי. גאונותו של הרבי בתורה - אף היא הייתה לשם דבר.

אכן, הקדמנו ואמרנו, כי קשה עד בלתי אפשרי להקיף את דמותו רבת האנפין, ודאי כשמדברים אנו על כוח התורה שלו, שהיה מופלא ובלתי מצוי. אציין רק, כי בספרייתו נמצאו קרוב לעשרת אלפי ספרים, ובכל אחד מהם כמעט יש רישומים על הגיליון' בצדי הספר - הערותיו של הרבי על הכתוב בו. בשנים האחרונות עמלים אנו להוציא לאור את כתבי הגיליון' הללו כספרים, המחולקים לארבעה: על הש"ס, על הרמב"ם, על השולחן ערוך ועל התורה. בכל ענף בתורה הוא היה בקיא, השליטה שלו בכל מכמני התורה הייתה מושלמת.

הרבנית ע"ה סיפרה, כי בשנותיו הצעירות יותר ראתה אותו שוקד על לימוד הנ"ך, והעירה לתומה באוזניו, כי לא ידוע לה שביגור' משקיעים כל כך בלימוד זה. נענה לה הרבי, שלבר המצווה שלו העניקו לו שניים מדודיו - רבי משה בצלאל אלתר (שהיה גם סבה של הרבנית) ורבי מנחם מנדל אלתר אב"ד פאביאניץ - שניהם סטים של נ"ך, "ואם הם נתנו לי את זה", אמר הרבי, "סימן שצריך אני לעסוק בזה". אכן, שליטתו בנ"ך גם היא הייתה מיוחדת במינה. זוכר אני שפעם בפרשת דברים הזכיר בשיחתו צבי ואייל, ועל אתר הזכיר את כל המקומות שבהם מופיעים הם בתנ"ך.

הוא היה נוהג לומר בכל שבת 'שמוע'ס' (שיחת קודש) בטיש, ואז היה נגלה מעט מכוחו בתורה, כשהוא מצטט בעל פה גמרות ודרשות חז"ל, כמו גם פסוקים ופיוטים. את הירעיון' שלו היה אומר בדרך כלל בקיצור; "הדברים שאני אומר דומים למלח", נוהג היה לומר על דברי עצמו, "את המלח עצמו אי אפשר לאכול כשהוא לבדו, טוב הוא רק כתיבול למאכלים, כך שכדי שלדברים שאני אומר תהיה משמעות, צריכים ראשית להיות בקיאים בגמרות, בפסוקים ובדברי חז"ל".

אבא נמצא שם

הרבי נטמן צמוד לביתו, לצד אביו בעל 'אמרי אמת' זי"ע. היה זה על פי בקשתו?

הוא לא ביקש זאת מפורשות, אולם המשפחה הבינה כי זה ודאי